Polsko-Ukraińskie Studia Interdyscyplinarne
2024, nr 2 (13), s. 145–154

https://czasopisma.marszalek.com.pl/en/10-15804/pom
DOI: 10.15804/PPUSI.2024.02.14

Марина Сичевська-Дегтярьова
Донецький Обласний Інститут Післядипломної Педагогічної Освіти
m.sichevska@ippo.dn.ua

ПІДГОТОВКА ПЕДАГОГІВ ДО РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ В СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Анотація: В роботі розкриті особливості практичної підготовки педагогічних працівників до здійснення якісного психолого-педагогічного супроводу обдарованих дітей та молоді в системі післядипломної педагогічної освіти.

Ключові слова: педагогічний супровід, обдарованість, обдаровані діти, інноваційні педагогічні технології

TRAINING OF TEACHERS TO WORK WITH GIFTED CHILDREN IN THE POST-GRADUATE PEDAGOGICAL EDUCATION SYSTEM

Abstract: The work reveals the peculiarities of the practical training of pedagogical workers for the implementation of high-quality psychological and pedagogical support of gifted children and youth in the system of postgraduate pedagogical education.

Keywords: pedagogical support, giftedness, gifted children, innovative pedagogical technologies

PRZYGOTOWANIE NAUCZYCIELI DO PRACY Z DZIEĆMI ZDOLNYMI W SYSTEMIE PODYPLOMOWEGO KSZTAŁCENIA PEDAGOGICZNEGO

Streszczenie: W pracy ukazano specyfikę praktycznego kształcenia pracowników pedagogicznych w zakresie realizacji wysokiej jakości wsparcia psychologiczno-pedagogicznego dla uzdolnionych dzieci i młodzieży w systemie podyplomowego kształcenia pedagogicznego. Celem artykułu jest analiza procesu przygotowania nauczycieli do pracy z uczniami zdolnymi w warunkach regionalnego kształcenia nauczycieli podyplomowych oraz zarysowanie form i metod podnoszenia kwalifikacji pedagogów.

Słowa kluczowe: wsparcie pedagogiczne, uzdolnienia, dzieci uzdolnione, innowacyjne technologie pedagogiczne

Вступ

Проблема психолого-педагогічного супроводу обдарованих дітей та молоді, підготовка їх до участі у творчих, інтелектуальних конкурсах відповідає освітнім запитам і потребам обдарованих здобувачів освіти та основним вимогам Нової української школи, тому є надзвичайно актуальною та перспективною.

Гарантом нової якості освіти є педагог, спроможний працювати на рівні світових стандартів, готовий до постійного професійного зростання та викликів сьогодення. Ці завдання є спільними для всіх освітян, але особливої актуальності вони набувають у роботі з обдарованими дітьми, які є інтелектуальним і творчим потенціалом країни, основою її майбутнього, яке полягатиме у повоєнній відбудові всіх сфер життя суспільства.

Основу і зміст сучасних освітніх процесів становить інноваційна діяльність, сутність якої полягає в оновленні педагогічного процесу. У Національній доктрині розвитку освіти України у XXI ст. зазначається: «В Україні повинні забезпечуватися прискорений, випереджувальний інноваційний розвиток освіти, а також створюватися умови для розвитку, самоствердження і самореалізації особистості протягом життя». Таке оновлення можна забезпечити тільки шляхом безперервного навчання педагогів. Як зазначено в Законі України «Про освіту», «освіта дорослих, що є складовою освіти впродовж життя, спрямована на реалізацію права кожної повнолітньої особи на безперервне навчання з урахуванням її особистісних потреб, пріоритетів суспільного розвитку та потреб економіки». Безперервний професійний розвиток – це безперервний процес навчання та вдосконалення професійних компетентностей, що дає змогу фахівцю підтримувати або покращувати стандарти професійної діяльності і триває впродовж усього періоду його професійної діяльності [1].

Мета цієї статті полягає у здійсненні аналізу підготовки педагогів до роботи з обдарованими учнями в умовах обласної післядипломної педагогічної освіти, окресленні форм і методів для підвищення кваліфікації освітян, у тому числі в міжкурсовий період.

Аналіз наукових досліджень і публікацій

Згідно з сучасними дослідженнями, саме діти, які мають високий інтелект, найбільше потребують «свого» учителя. Визнаний авторитет у питаннях освіти Бенджамін Блум виділив три типи педагогів, які однаково важливі для розвитку обдарованих учнів (рис. 1) [3].

Рис. 1. Типологізація вчителів, які забезпечують розвиток обдарованої дитини (за Бенджаміном Блумом)

З початку 90-х років XX століття в Україні з'явилася наукова школа, яка займається проблемами обдарованості (В. Моляко, О. Кульчицька, О. Антонова, О. Музика, М. Гнатко). Питання обдарованості постійно знаходиться у центрі уваги науковців. Роботу з обдарованими дітьми як напрям педагогічної діяльності розглядали В.Демченко, Л.Мерва, Г.Тарасова, І.Ушатікова, Технологію поетапної підготовки вчителів до роботи з обдарованими учнями розробили Н. Поліхун, О. Антонова; педагогічні умови професійної підготовки студентів до роботи з обдарованими учнями вивчали О. Хлівна, Ю. Клименюк, І. Любовецька, М. Шемуда; проблеми виявлення і розвитку обдарованості досліджували О. Кульчицька, О. Музика; психологічні особливості роботи вчителя з обдарованими учнями виокремила О. Нікольська. Розвиток педагогічної обдарованості самого вчителя вивчали О. Антонова, Л. Прокопів [4].

Під час роботи з обдарованими дітьми постійно виникають педагогічні й психологічні труднощі, тож, фахівці, підготовлені саме в цьому напрямі, необхідні. Проблема підготовки педагога, який працює з обдарованими дітьми, є надзвичайно актуальною.

Результати опитування вчителів щодо методів і форм роботи з обдарованими учнями

Сучасна освіта передбачає забезпечення сприятливих умов для багатогранного розвитку особистості та її обдарованості через вирішення нагальних питань, серед яких – стимулювання та заохочення обдарованих дітей та молоді, педагогів, які з ними працюють, до участі в інтелектуальних змаганнях; організація дієвої системи діагностики різних видів обдарованості, якісного психологічного супроводу обдарованих учнів; створення оптимальних умови для розвитку самостійності мислення, ініціативності та творчості обдарованих дітей та молоді.

Як забезпечити дієвий організаційно-методичний супровід обдарованих дітей та молоді, оновити методи і форми роботи з обдарованими здобувачами освіти? Знайти відповідь на це питання було покликане опитування освітян Донеччини, яке ініціював і провів відділ розвитку особистості Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти у 2020 році. Метою даного опитування був моніторинг стану організації роботи з обдарованими учнями в закладах загальної середньої освіти Донецької області, а також розробка корекційних дій щодо надання допомоги та покращення, оновлення форм роботи з обдарованими учнями. Адже формування у педагогів професійної готовності до роботи з обдарованими учнями може бути забезпечене саме в умовах післядипломної педагогічної освіти, яка спрямована на реалізацію запитів і актуальних фахових потреб педагогів.

В опитуванні взяли участь 946 педагогів (692 представники міських закладів освіти та 254 – сільських), що свідчить про актуальність теми та її затребуваність (рис. 2).

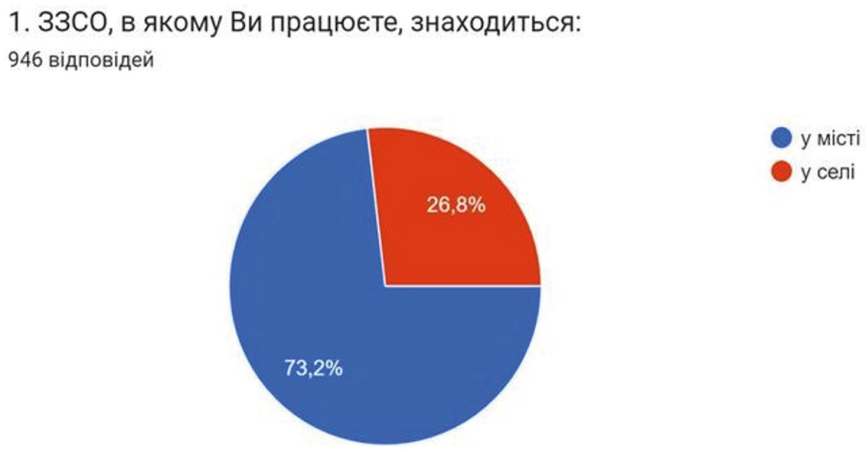

Рис. 2. Діаграма 1

Учні респондентів мали досягнення на обласному (255), національному (54), міжнародному (17) рівнях олімпіад, інтелектуальних конкурсів, що свідчить не тільки про дотичність педагогів до питання виявлення, супроводу, розвитку обдарованих дітей та молоді, а й практичний їх досвід у цьому питанні (рис. 3).

Рис. 3. Діаграма 2

Опитування допомогло з'ясувати, як у закладах освіти області організовано роботу з обдарованими учнями, які форми роботи з ними є найбільш ефективними, як освітяни-ментори вибудовують взаємини з обдарованими здобувачами освіти.

Так, найчастіше респондентами було відзначено такі напрямки роботи: вивчення вчителями характерних особливостей обдарованих дітей та специфіки роботи з ними; розгляд питання роботи з обдарованими дітьми на педрадах та засіданнях шкільних методичних об'єднань; проведення навчання вчителів, які працюють з обдарованими дітьми, психологом школи; організація роботи спецкурсів, факультативів згідно з творчими потребами дітей (рис. 4).

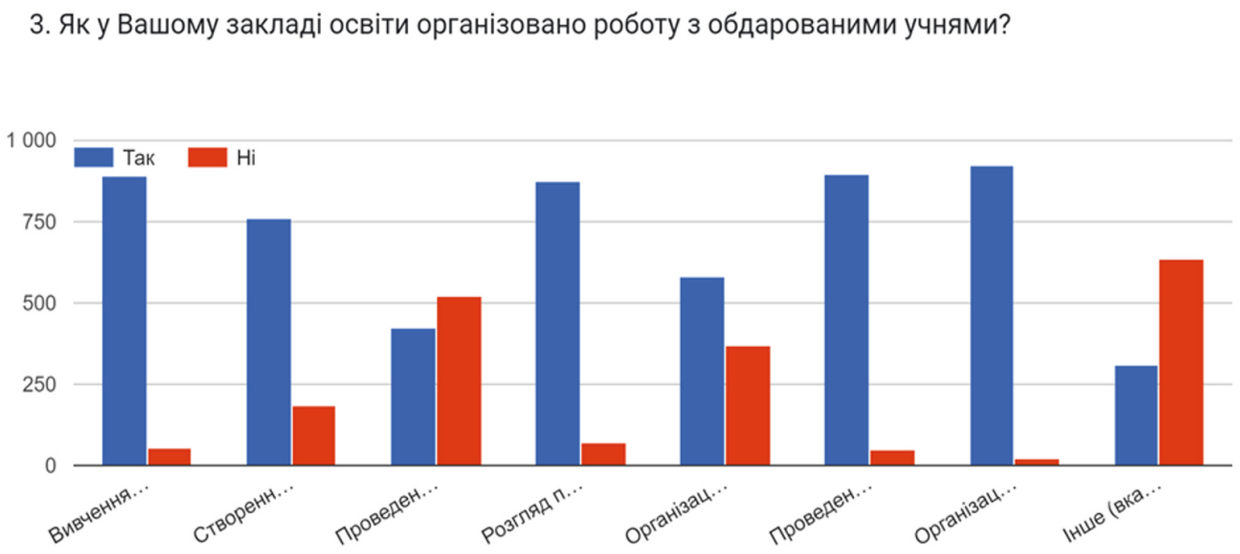

Рис. 4. Діаграма 3

Найефективнішими формами роботи з обдарованими учнями педагоги назвали індивідуальну й диференційовану роботу (783 респонденти), розв'язання нестандартних завдань на уроках і в позаурочний час (710 відповідей), інтерактивні методи навчання (617). Серед інших ефективних форм роботи було названо участь у предметних олімпіадах, конкурсах, інтелектуальні ігри, предметні тижні, проєктну діяльність здобувачів освіти (рис. 5).

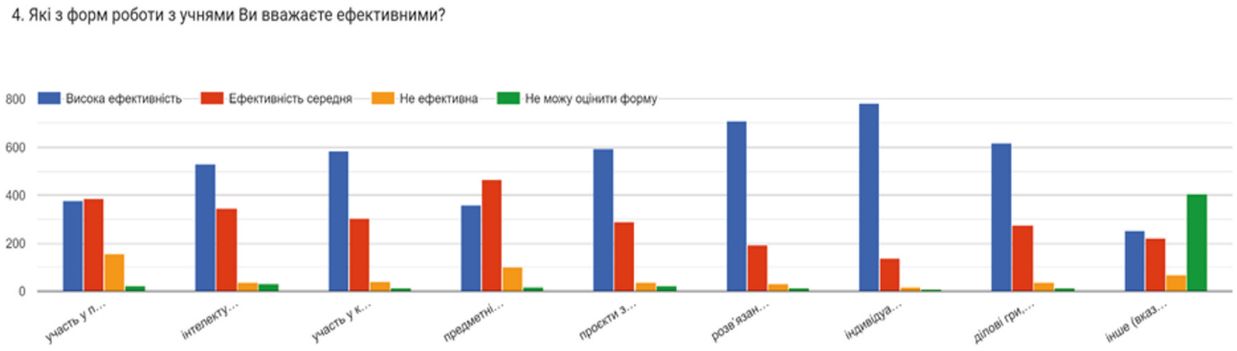

Рис. 5. Діаграма 4

У своїх відповідях педагоги підкреслювали, що вони допомагають дитині будувати її особисті плани розвитку, удосконалити результат її праці; забезпечують дитину додатковими книгами й матеріалами для поглиблених занять з предмету; розробляють практичні завдання експериментального характеру з метою орієнтування дитини на творчий пошук та досягнення успішних результатів тощо (рис. 6).

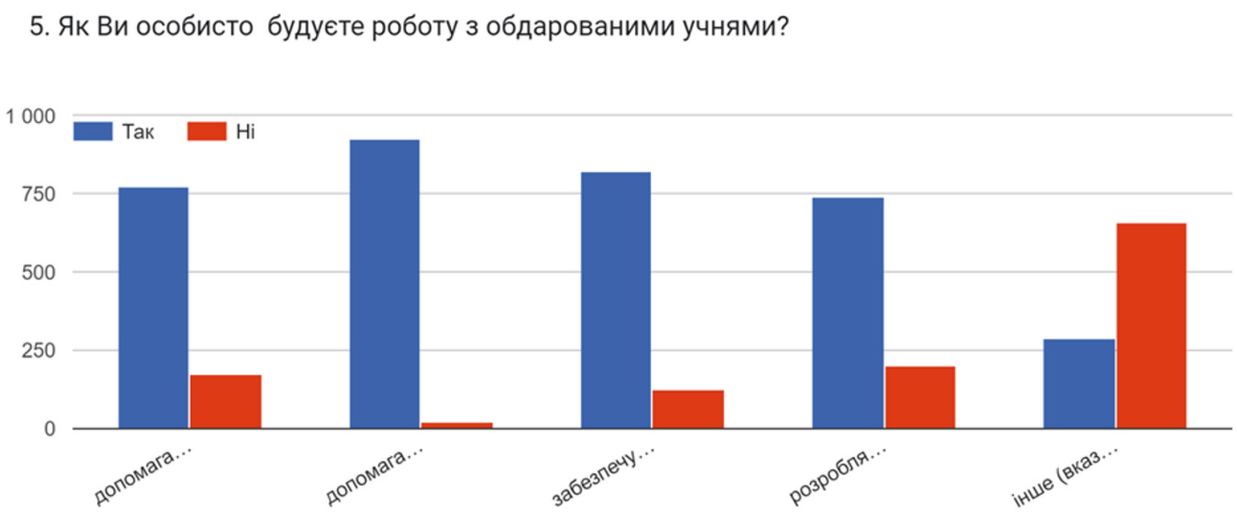

Рис. 6. Діаграма 5

Головним принципом роботи з обдарованою особистістю є орієнтація на потреби дитини. З цим погодилася абсолютна більшість респондентів (915). Серед корисних порад щодо організації якісного супроводу обдарованих дітей було названо максимальне розширення кола інтересів; навчання з випередженням; вільний вибір форм, напрямів, методів діяльності; принцип «чесної гри»; якість, а не кількість; довіра та підтримка; створення ситуації успіху для дитини (рис. 7).

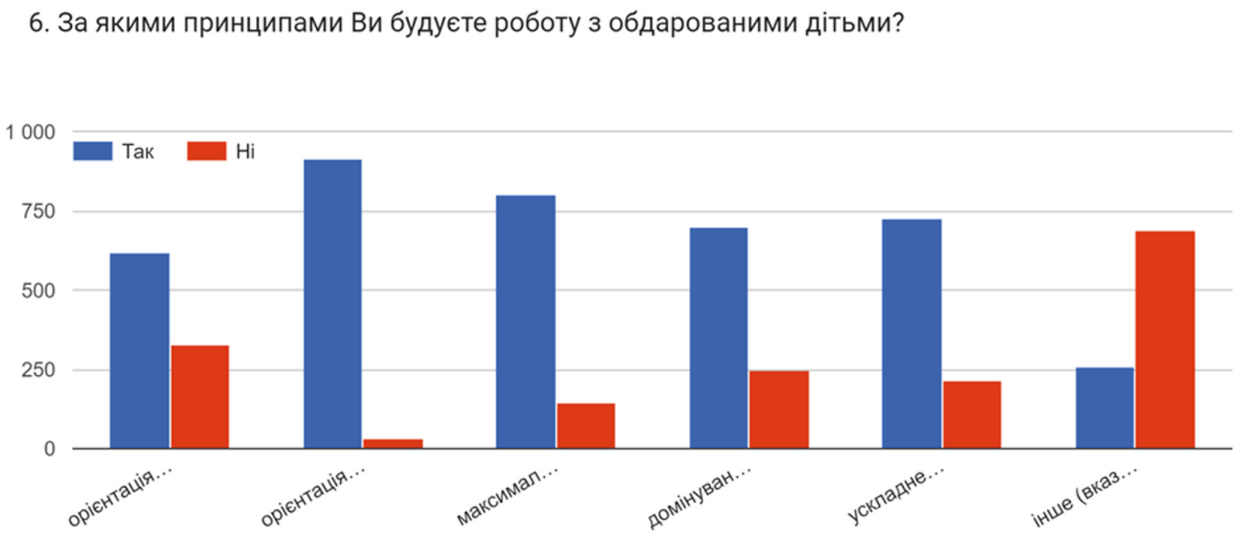

Рис. 7. Діаграма 6

Під час опитування було отримано відповіді й на проблемні питання щодо того, якої допомоги потребують учителі для покращення роботи з обдарованими учнями від центрів професійного розвитку педагогів, органів управління освітою, ІППО. Серед освітянських запитів: проведення семінарів-практикумів, спецкурсів, потреба в інформації з використання нових технологій, застосування інтерактивних методів навчання, проведення майстер-класів, тематичних курсів з формування готовності вчителя до роботи з обдарованими дітьми тощо.

Система підготовки педагогічних працівників до роботи з обдарованими учнями в Донецькому обласному інституті післядипломної педагогічної освіти

Питання готовності вчителя до роботи з обдарованими дітьми має свою специфіку, адже саме вчитель повинен помітити здібності, розвинути обдарування учнів у процесі своєї діяльності [2]. Пріоритетом у роботі відділу розвитку особистості є формування професійної компетентності педагога. Саме на це спрямовані підвищення кваліфікації та міжкурсові заходи. Проведене опитування сприяло корегуванню системи цих заходів, задоволенню потреб освітян відповідно до запитів.

Кілька останніх років відділ працював над проблемою «Розвиток професійної компетентності педагога як стратегія формування «Я-концепції» обдарованої особистості». Метою діяльності був науково-методичний супровід формування готовності керівних і педагогічних кадрів до роботи з розвитку обдарованості в умовах інноваційних змін сучасного освітнього простору.

Методисти відділу працювали над створенням умов щодо вдосконалення професійної компетентності педагогів в роботі з обдарованими дітьми. Під час семінарів, круглих столів, майстер-класів, вебінарів, які проводилися, зосереджувалася увага на стимулюванні творчої ініціативи педагогів з питань розвитку обдарованості; поширенні сучасних технологій, моделей, форм і методів науково-методичного та психолого-педагогічного супроводу роботи з обдарованими дітьми; забезпеченні співробітництва з організаціями й установами, що опікуються питаннями розвитку обдарованості; розробці методичних матеріалів із питань розвитку обдарованості.

У межах щорічного Серпневого конгресу освітян проведено майстер-клас «Модернізація організаційно-методичного супроводу роботи з обдарованими дітьми та молоддю». Під час заходу було окреслено основні напрями організаційно-методичного супроводу розвитку обдарованої молоді в контексті Нової української школи, проаналізовано стан

організаційно-методичної роботи з обдарованими учнями в контексті підготовки до олімпіад, турнірів, творчих конкурсів, надано методичні рекомендації щодо активізації роботи; представлено психологічну візитівку на тему «Психолого-педагогічний супровід розвитку обдарованості в умовах недостатньої забезпеченості закладів освіти фахівцями психологічної служби», майстер-клас в онлайн-режимі за темою «Науково-дослідницька діяльність учнів як один з напрямків роботи з обдарованою молоддю», запропоновано «Панораму методичних знахідок».

Також під час обласного Серпневого освітянського конгресу було проведено круглий стіл «Формування ключових компетентностей у контексті розвитку обдарованості», метою якого було визначено підвищення умотивованості учасників щодо здійснення якісного формування ключових компетентностей дітей та молоді у контексті розвитку обдарованості в умовах Нової української школи. Було презентовано програму «Підготовка вчителів до організації роботи з обдарованими дітьми», досвід за темою «Індивідуальна освітня траєкторія, система адресного супроводу обдарованих дітей та її реалізація в закладах освіти», щодо організації медіа-освіти, роботи літніх предметних шкіл, робототехніки як напрямку розвитку обдарованості.

В межах Серпневого конгресу освітян було організовано дискусійний майданчик «Обдарованість: від виявлення до результату» з метою підвищення професійної компетентності учасників щодо удосконалення освітнього процесу для якісного організаційно-методичного супроводу обдарованих дітей в контексті викликів сьогодення.

Зацікавленість освітян викликала креатив-студія «Психолого-педагогічні інновації у наданні освітніх послуг обдарованим дітям та молоді», під час якої педагоги жваво обговорювали сучасні тенденції, перспективи у розвитку та підтримці обдарованих дітей та молоді, презентували здобутки і кращі практики організаційно-методичного супроводу юних обдарувань у контексті сьогодення. Учасники дійшли висновку, що вдосконалення організаційно-методичного супроводу обдарованих дітей та молоді можливе через активне використання психолого-педагогічних інновацій в освітній процес та функціонування дієвої системи координації діяльності закладів освіти в територіальних громадах щодо стимулювання обдарованої молоді, педагогів різного фаху, які опікуються питаннями розвитку обдарованості.

Під час методичного івенту «Упровадження педагогами сучасних освітніх трендів як чинник якісного супроводу обдарованих дітей та молоді» було розглянуто сучасні формати освіти і організацію роботи з обдарованими дітьми та молоддю в умовах сьогодення. Порушувалися питання формування професійних та особистісних якостей педагога-наставника (у тому числі можливості творчого зростання педагогів через участь у фахових конкурсах), особливостей дистанційної роботи з обдарованими здобувачами освіти, використання трансформаційних ігор, презентовано напрацювання педагогів області.

Семінар «Основні тенденції та сучасні підходи в роботі з обдарованими учнями», що також проходив у межах Серпневого конгресу освітян, мав на меті підвищення обізнаності учасників щодо основних тенденцій та сучасних підходів в роботі з обдарованими учнями в контексті викликів воєнного стану, презентацію здобутків та кращих практик педагогів. Під час роботи порушувалися питання створення системи роботи з обдарованими, творчої взаємодії, психологічної підтримки обдарованості в умовах воєнного стану, упровадження прийомів копінг-стратегій у роботі з обдарованими учнями, розглядалися методи та прийоми, спрямовані на підтримку та стимулювання самореалізації обдарованих учнів, використання штучного інтелекту та застосунків Google у роботі педагогів тощо.

Головний результат щорічних традиційних заходів – спрямування педагогів області на застосування кращих інноваційних практик в роботі зі здобувачами освіти в дистанційному форматі з метою розвитку самостійності мислення, ініціативності та творчості обдарованих дітей та молоді.

З метою розповсюдження досвіду роботи, формування у педагогів навичок роботи з обдарованими учнями та підвищення рівня їх професійної компетентності відділом проводяться обласні методичні заходи: семінар-практикум «Сузір'я обдарованих», круглий стіл «Дистанційна освіта школярів Донеччини: підсумки та перспективи роботи базових дистанційних шкіл», педагогічна майстерня «Організація роботи з обдарованими учнями в контексті НУШ» тощо.

Відділом розвитку особистості кілька років тому було започатковано **постійно діючий семінар «Плекаємо обдарованість разом!»**, метою якого є підвищення вмотивованості педагогів щодо здійснення якісного психолого-педагогічного супроводу обдарованих дітей та молоді. Під час семінару учасники закріплюють, поглиблюють та систематизують знання щодо шляхів та способів покращення роботи з обдарованою молоддю; вивчають алгоритм роботи з обдарованою молоддю через презентацію досвіду роботи; формують навички роботи зі створення індивідуальної освітньої траєкторії у процесі роботи з обдарованими учнями тощо. Протягом року для педагогів різного фаху, які опікуються питаннями розвитку обдарованості проводиться три заняття. Цьогоріч постійно діючий семінар продовжив діяльність.

З метою виявлення, поширення перспективного педагогічного досвіду щодо організаційно-педагогічного супроводу роботи з обдарованою молоддю, залучення педагогічних працівників до пошуку оптимальних методів і прийомів у роботі з творчими та обдарованими учнями, відділом у 2017 році було вперше організовано проведення обласної **Web-вітрини «Поруч із геніем»**. Щороку педагогам пропонується презентувати власні напрацювання в трьох номінаціях. Протягом чотирьох років спостерігалося зростання кількості учасників (2017 р. – 67, 2020 р. – 100). Збільшення кількості робіт, наданих на розгляд експертів, свідчить про актуальність тематики для педагогічної спільноти Донеччини.

Так, у 2020 році Web-вітрина проходила у таких номінаціях: «Майстер-клас «Побудова освітнього процесу у ЗЗСО, ЗДО, ЗПО з урахуванням особливих освітніх потреб обдарованих дітей», «Відео-огляд «Інновації у роботі з обдарованими учнями під час освітньої діяльності ЗЗСО, ЗПО», «Опис досвіду «Розкриття і розвиток обдарованості кожної дитини шляхом створення індивідуальних освітніх траєкторій». Підготовлено до друку збірник інноваційних розробок педагогів Донеччини щодо роботи з обдарованими учнями.

Упровадження воєнного стану в країні, спричиненого агресією російської федерації, не завадило у 2022 році 25 педагогам презентувати власну діяльність у номінації «Опис авторського методичного прийому «Особливості роботи педагога з обдарованими учнями під час освітнього процесу у дистанційному форматі або будь-якій іншій формі, що є найбільш безпечною для його учасників» («Поруч із геніем-2022»). За підсумками заходу було укладено методично-практичний збірник, який допоможе подоланню викликів у роботі з обдарованими дітьми та молоддю, серед яких – домінування дистанційних форм роботи. У збірнику докладно описані авторські, адаптовані методичні прийоми, використання інноваційних технологій щодо організації освітнього процесу з обдарованими здобувачами освіти у дистанційному форматі.

У 2023 та 2024 році Web-вітрина презентує напрацювання освітян Донеччини в номінації

«Опис педагогічної діяльності «Педагогічний супровід самореалізації обдарованих учнів в умовах воєнного стану».

У 2020 році відділом було вперше запропоновано педагогам Донеччини, які опікуються питаннями обдарованості, пройти **30-годинні** спецкурси за темами «Організаційно-методичний та психолого-педагогічний супровід розвитку обдарованої особистості», «Індивідуальна освітня траєкторія як чинник розкриття і розвитку обдарованості в кожній дитині».

Завдання педагога – розкрити природу та психологічний механізм творчої дитини, активізувати можливості обдарованих дітей, використовуючи сучасні інноваційні педагогічні технології. Тільки досконало володіючи професійними компетентностями вчитель може сформувати ключові компетентності учнів у контексті розвитку обдарованості. Тому мета спецкурсів – розвиток й удосконалення професійних компетентностей, необхідних для забезпечення ефективної діяльності педагога щодо досконалого організаційно-методичного та сучасного психолого-педагогічного супроводу розвитку обдарованої особистості.

Виклики часу (пандемія, повномасштабна війна), нова реальність, у яку потрапила країна в зв'язку з цим, на новий рівень вивели питання організації дистанційної освіти, у тому числі – забезпечення організаційно-методичного супроводу обдарованих дітей та молоді. Методичні рекомендації з цього питання з урахуванням реалій часу, розроблені відділом розвитку особистості, увійшли до збірника науково-методичних рекомендацій Донецького ІППО «Дистанційні технології в освіті».

Висновки

Сучасні суспільні умови вимагають від педагогів, які працюють з обдарованими учнями, робити якісні зрушення в педагогічній діяльності: розкривати інтелектуальні й творчі можливості учнів, надихати їх на поглиблені заняття, плекати в них стійкий інтерес до знань, освітнього процесу в цілому, вчити доцільно реалізовувати свої інтелектуальні та творчі напрацювання, формуючи ключові компетентності для успішної самореалізації в суспільстві.

Головною умовою ефективності роботи в цьому напрямі вважаємо належний рівень професійної компетентності вчителів. Комплексна підготовка педагогів через систему підвищення кваліфікації та міжкурсових заходів у Донецькому обласному інституті післядипломної педагогічної освіти забезпечує сформованість професійної готовності педагогів до організації роботи з обдарованими дітьми та молоддю.

Бібліографія

1. Закон України «Про освіту». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145–19#Text.
2. Берека В. Підготовка педагогічних працівників у системі післядипломної педагогічної освіти до роботи з обдарованими дітьми. ЖУРНАЛ «ПІСЛЯДИПЛОМНА ОСВІТА В УКРАЇНІ № 1’2018: http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/pislya_dyplom_osvina/1_2018/%D0%9F%D0%9E 1_2018_%D0%91%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BA%D0%B0.pdf.
3. Тенденції професійного розвитку вчителів у країнах Європейського Союзу і Сполучених Штатах Америки: монографія/[Дяченко Л.М., Марусинець М.М., Пазюра Н.В., Постригач Н.О., Пилинський Я.М.]. – Київ: Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, 2016. – 282 с.
4. Шемуда М.Г. Професійна підготовка вчителя до роботи з обдарованими дітьми [Електронний ресурс]/М. Г. Шемуда. – Київ, 2009. – Режим доступу: https://sportpedagogy.org.ua/html/journal/2009-04/09smnwgp.pdf – Дата звернення: 03.05.2024. – Назва з екрана.